

ДО ПИТАННЯ ПРО ФІЛОСОФСЬКИЙ ЗМІСТ ПОНЯТТЯ КОМУНІКАЦІЇ

Термінологічне значення поняття комунікації у мові науки та філософії. Комунікація як прояв Буття в реальності. Комунікація і спілкування.

Поняття комунікації має амбівалентну етимологічну основу: *com-munio* може означати зведення стін спільними зусиллями і може також мати значення прокладання шляху спільними зусиллями. Але як в одному, так і в другому значенні імпліцитно є присутнім поняття виділення (виокремлення) певного внутрішнього посеред хаосу чужого зовнішнього — утвердження певної сукупної самості. Мислиме як шлях, тобто як *засіб* спілкування, комунікація означає зв'язування в єдине ціле (тобто по-єднання) у просторі мислимих до цього роз'єднаними частин певного Буття. Саме завдяки своїй діалектичній якості поняття комунікації, яке означає водночас *відчуження* (коли йдеться про відмежування од інших за допомогою будування стін) й *включення* (коли акцент робиться на об'єднанні за допомогою будування спільних кордонів), набуло такого важливого термінологічного значення у мові науки та філософії.

Поняття комунікації застосовується у філософії в тих випадках, коли мова йде про метод, план, або, як дедалі частіше кажуть, дискурс створення та відтворення справжніх зв'язків, що конституують реальність. При цьому впадає в око, що при аналізі поняття комунікації не зовсім виправдано наголос робиться на функціональній ролі комунікації як *засобу* повідомлення та спілкування і недооцінюється той аспект комунікації, в якому вона постає не просто як *засіб* уявлення Буття чи як *засіб* утворення Буття, а саме як проявлення Буття в реальності, як звістка про Буття. Звістка, яка у своєму прояві виступає як сутнісний зв'язок між чистим Буттям, Буттям як задумом і Буттям як реалізацією цього задуму в реальності. При зіткненні цих трьох станів Буття саме й виникає філософська проблема комунікації: бо виявляється, що чисте Буття неможливо аналізувати як задум, а задум,

в свою чергу, не може бути адекватно реалізований у практичній діяльності. Комунікативний розрив Буття виявляється суттю Буття як такого. І він має бути проаналізований як *сутнісний* розрив між повідомленням і спілкуванням.

Проблему цю не можна звести ані до проблеми стосунків між людьми, ані до проблеми відносин між їхніми висловлюваннями або до проблем історичного чи ментального контекстів, хоча етичний, логічний, семантичний, історичний та психологічний аспекти обов'язково мають бути враховані при аналізі комунікації як філософської категорії. Але перш ніж приступити до розгляду питання про те, чи знаходить певне повідомлення відповідність у спілкуванні, треба мати абсолютну впевненість у тому, що зміст цього повідомлення нам відомий, тобто, ми стикаємось ще й з епістемологічним аспектом нашої проблеми. Крім того, якщо вже знання про зміст повідомлення існує, воно неодмінно має включати як знання інтенціонального й актуального аспектів самого повідомлення, так і знання всього комплексу суб'єкт-об'єктних характеристик того, кому або чому передається це повідомлення. (Це не обов'язково має бути адресат повідомлення. Нижче буде розглянуто питання про те, чи можливо отримувати нікому не відправлене повідомлення, тобто таке повідомлення, в якого немає ні адресанта, ні адресата.) Той, хто приймає повідомлення, є водночас об'єктом передачі й суб'єктом прийому цього повідомлення. Про спілкування можна говорити тоді, коли респондуюча реакція суб'єкта сприйняття повідомлення повністю вичерпує інтенційний задум суб'єкта передачі повідомлення. Іншими словами, спілкування виникає у відповідності з повідомленням. І це означає, що необхідно аналізувати проблему комунікації ще й з позиції феноменології та герменевтики.

Аналіз філософського змісту поняття комунікації не може не включати також певного розгляду онтологічного й темпорального аспектів даної проблеми, бо з самого початку її феноменологічного дослідження виникає питання, чи не є самий інтенціональний задум суб'єкта передачі повідомлення рефлексивним, тобто, чи не є він уже певною його реакцією на існування відповідного суб'єкта прийому повідомлення. Інакше кажучи, чи не походить повідомлення з певного первинного спілкування між згаданими суб'єктами, котрі до виникнення повідомлення, про яке йдеться, мають інакші суб'єкт-об'єктні характеристики? Не будучи суб'єктами цього повідомлення, вони перебувають у певному спілкуванні. Однак це не пред-спілкування, не гайдеггєрівське пред-розуміння й не *innate ideas*: це не спілкування, яке передує десь у певному місці у просторі, це саме поєднання-у-повідомленні перебування в інакшому темпоральному стані. Це стан перебування Буття у спілкуванні з суттю. У повідомленні це перебування проявляється як суб'єкт-об'єктний зв'язок, як екзистенційний стан Буття. Перебування у спілкуванні *переривається* повідомленням, *інтенціонально* спрямованим на *прояв* цього перебування. Інтенціональне повідомлення постає, таким чином, як феноменологічна творчість. Повідомлення — то є прорив Буття в сутність. Повідомлення Буття “Я є” прориває онтологічний час перебування, виявляючись у сутності моменту Буття.

Таким чином, можна сказати, що різниця між комунікацією і спілкуванням полягає в тому, що комунікація виражає інтенціональний характер зв'язку між тим, хто (чи що) передає повідомлення, і тим, на кого (чи на що) це повідомлення спрямоване; спілкування ж вказує на зв'язок, який існує у часі. Зв'язок, який характеризується як *комунікація*, існує в момент виникнення інтенції повідомлення; а от зв'язок, що характеризується як *спілкування*, існує у потоці онтологічного часу спілкування. Повідомлення — це інтенціональна направленість на спілкування. Повідомлення направлене на підключення до структури зв'язку спілкування. Таке підключення ззовні відбувається як *пригода*, якщо воно впливає на структуру первинного зв'язку, що характеризується як спілкування чи *спільність*. Пригода повідомлення видозмінює структуру сюжету або міфу (якщо скористатися термінологією Арістотеля-Рікера) первинного зв'язку-повідомлення, надаючи спільності онтологічного існування феноменологічного єства. Повідомлення *відбувається* і таким чином переводить спільність онтологічного часу в ситуацію моментальної феноменальної унікальності. *Відбувається подія*.

Повідомлення надає перебуванню у спілкуванні феноменальної сутності події виникнення спільності. Онтологічний час Буття прилучається таким чином до феноменологічного моменту сутності. При цьому виникає історична подія. Історична подія виникає у повідомленні Буття. Вона є суттю цього повідомлення, цієї звістки.

Історична подія трапляється з Буттям як інтенціональне повідомлення Буття про себе. Буття визнає пригоду сутності як звістку, як повідомлення про те, що відбулося. Звістка є сутністю, єством Буття. Звістка — це від-бування, це — подія, що змінює структуру Буття, ін-формує його.

Звістка надає буттю феноменологічної структури. Буття від-бувається у творчій події. Феноменологія — це від-бування онтології. І вона ж — звістка про онтологію. Феноменологія — це онтологія, що стала відомою, що відбулась як *знання*. У феноменології онтологія пізнається. Перефразуючи слова Гайдеггера, можна сказати, що онтологію можна *знати* лише як феноменологію. Онтологія повідомляє про себе як про феноменологію. І навпаки: не лише Буття відбувається у події, але й подія відбувається у Бутті. Подія — це від-бування Буття, а Буття — це від-бування події. Подія відбуває у Буття, а Буття відбуває у подію. А відбування — то є смерть того, що відбувається. Те, що Буття відбувається у події, означає, що у події Буття помирає, і навпаки, те, що подія відбувається у Бутті, означає, що подія вмирає у Бутті. Подія може існувати у вічному Бутті лише як міф, але не як історична подія. Історичною подією є лише в певний момент часу, але не у вічності. Буття, таким чином, може відбуватися тільки як смерть. Тому звістка — то є від-Буття у смерть, у ніщо. Смерть від-бувається у звістці про смерть. Буття відбувається у відбуванні події смерті. Тобто Буття відбувається у повідомленні про смерть. Про смерть *іншого*.

Буття відбувається через повідомлення про не-Буття іншого, через його від-Буття. Буття відбувається в той момент, коли отримує звістку про від-Буття *іншого*. Тобто Буття відбувається, отримуючи звістку від того, що від-булося, і чого вже немає. Але ж якщо воно отримує звістку від того, чого немає, значить воно є певним чином відповідним цьому не-Буттю. Якою є природа цієї відповідності Буття звістці не-Буття? Питання це для нас важливе тому, що саме у наявності певної відповідності між тим, хто посилає повідомлення, і тим, хто його отримує, між Буттям і не-Буттям, і полягає, на нашу думку, сутність комунікації.

Це так, бо, скажімо, самий той факт, що я, наприклад, отримую зараз певне повідомлення, свідчить про певну мою від-повідність цьому по-

відомленню. Я не міг би його отримати, якби воно не містило в собі інформацію про мене як про можливого адресата. Ця інформація про мене мала бути повідомлена мною раніше ніж звістка “Я є”. Й отримане мною зараз повідомлення є відповіддю на це моє попереднє повідомлення, яке представило мене як можливого адресата. Без отримання цієї інформації повідомлення, яке я отримав зараз, не могло б бути складене таким чином, щоб я міг його отримати. В свою чергу, відправлене мною раніше повідомлення було складене таким чином, що його міг отримати той, хто відіслав те повідомлення, яке я отримав зараз.

Отримання мною зараз-повідомлення є *моєю* відповіддю на відіслане мені попереднє-повідомлення. Моя здатність отримувати *зараз* повідомлення є *моєю* відповіддю на відіслане мені раніше повідомлення.

Я отримую повідомлення про відсутність, яке ніхто мені не відправляв, тому, що я знаю про можливість присутності предмета, повідомлення про відсутність якого я щойно отримав. Я інформований певним його попереднім повідомленням про його присутність, і тому я сприймаю його відсутність як повідомлення. Його відсутність, його неіснування впливає на моє існування з тією ж силою, що і його присутність. Це — діалог з Ніщо. *Ніщо* не передає мені повідомлення, але я приймаю повідомлення від *Ніщо*. Таким чином, я стаю зв’язуючою ланкою між *Ніщо* і Буттям. Отримуючи повідомлення від *Ніщо* про відсутність Буття, я мислю Буття як відсутнє. Але, мислиме, воно стає присутнім у моїй думці як *Ніщо*. Таким чином, моя відповідь на повідомлення про відсутність Буття є повідомлення про його присутність у моїй думці. *Ніщо* у моїй думці є присутнім як відсутнє Буття. Моя думка про відсутнє Буття є невідправлене моє повідомлення. І так само, як я отримую не відправлене мені повідомлення, Буття отримує моє невідправлене повідомлення. Бо лише невідправлене повідомлення отримують вчасно, тобто — в момент його створення. Це означає, що повідомлення має творчу силу моменту.

Таким чином, отримуючи невідправлені повідомлення й не відправляючи відповіді, я щомиті веду діалог з *Ніщо*. А це означає, що кожної миті є монолог. В жодний з моментів часу діалогу немає. А є монолог. Але у часі, тобто у певній сукупності часів, ми ведемо діалог. Моя відповідь ніколи не відправлена у теперішнє. Тому що в теперішньому нічого не існує. Відповідь завжди відправлена в минуле. І її не відправляють зараз, тому що вона *вже існує* в минулому. Відповідь, яка існує в минулому, отримана до того, як її створено. Існування — воно в ми-

нулому, не в теперішньому. В теперішньому — *Ніщо*. І саме у невідповідності *Ніщо* й існування виникає діалог. Мовчання минулого існування й монолог теперішнього *Ніщо* перебувають у діалозі. *Ніщо тепер* отримує невідправлені повідомлення з минулого, а в минулому *існують* невідправлені нічим повідомлення. Минуле постійно відправляє повідомлення собі, але не отримує їх. Їх отримує *Ніщо* у теперішньому. Теперішнє не може відправити ніякого повідомлення, бо всі повідомлення існують у минулому. Повідомлення існують у минулому, але сприймаються в теперішньому. Звістка з минулого зазирає, якщо можна так висловитись, у теперішнє. Цей часовий зазор, незбіг між існуванням і його сприйняттям, і утворює можливість діалогу. Діалог передбачає відсутність синхронності у передачі й прийомі повідомлення. Приймається завжди не те, що передається. Між тим, що передається, і тим, що приймається, завжди є часова невідповідність (абсолютна чи відносна). Це можна було б назвати *принципом часової невідповідності*. Ця невідповідність дорівнює невідповідності між Буттям і *Ніщо*. Саме через невідповідний характер комунікації Буття феноменологізується.

Не-відповідна комунікація, як об’єднуючий за принципом часової не-відповідності зв’язок між повідомленням і прийомом повідомлення, виступає, таким чином, як ненаправлене взаємне інформування Буття й феномена через посередництво не інтенціональних принципово, але *можливих*, а відтак, *і* інтенціональних (тому що інтенціональні повідомлення також можливі як окрема комунікаційна група) повідомлень.

Це взаємне інформування Буття й феномена підлягає тому, що можна було б назвати *принципом часово-просторової комунікації*, який полягає у тому, що Буття ніколи не стає річчю у часі, тобто Буття ніколи не сповіщає про себе у часі, а в моменті часу. Це означає, що час ніколи не комунікує з простором інакше, як тільки у речі, тобто як присутність-притаманність у певному місці у просторі, яке існує у певний момент часу. Буття у часі ніколи не збігається із своїм речовим станом у просторі. Буття відбувається у просторі як річ, як моментальна звістка, що немає часу. Як зникаюча мить.

Тепер, повертаючись до етимологічного підґрунтя поняття комунікації, здається, стає можливим інтерпретувати його таким чином: речі в своїй окремішності й незводимості одна до одної утворюють об’єднаний комунікативний горизонт тоді, коли збігаються у певному моменті часу й постають у просторі як комунікативні віхи, що сповіщають у своїй сутнісній не-відповідності певну звістку про Буття. Саме окреміш-

ність, незводимість, моментальність речей і є за своєю суттю феноменальною звісткою про Бут-
тя, тим фактором, що надає йому актуальної спроможності.

Dymerets R. Y.

TO THE PROBLEM OF THE PHYLOSOPHIC CONTENTS OF COMMUNICATION

The terminology meaning of the notion “communication” in the language of science and phylosophy. Communication as a manifestation of the existence in reality: communication and socialising.